

Može se raspravljati o tom i kakvo gradivo treba da sadrži nastava materinskog jezika na usmjerenom stupnju srednje škole, može se diskutirati o načinima i metodama rada u toj nastavi, ali ne bismo smjeli dovoditi u pitanje položaj i važnost tog nastavnopredmetnog područja u posljednjim dvjema godinama srednje škole. Svako potcjenjivanje tog predmeta štetno će se odraziti na obrazovanje budućih jugoslavenskih socijalističkih samoupravljača, a ni naknadne reformne intervencije neće mnogo koristiti naraštajima koji pretrpe štete od pogrešno postavljene jezične nastave.

Sažetak

Stjepko Težak, Filozofski fakultet, Zagreb, UDK 372.461,
izlaganje na IX. kongresu jugoslavenskih slavista, primljeno za tisak 28. 10. 1979.

Durch die Analyse der Gesellschaftsforderungen und der Bewegungen in den zeitgenössischen Mittelschulreformen des Standes in der modernen Linguistik und des Fortschritts der modernen linguistischen Methodik kann man auf folgende Beschlüsse ankommen:

1. In der Mittelberufsschulung soll man die allgemeine Sprachbildung fortsetzen, und zwar gleich für alle Berufsrichtungen. Der Inhalt dieses Unterrichts befasst nötige Elemente der Informationstheorie, der allgemeinen Linguistik, der linguistischen Stilistik und der Dialektologie.

2. Bei all dem soll den Sprachunterricht in der Funktion des Berufsfachs ausführen. Die praktische Übungen im Rahmen der Fachterminologie und der Textlinguistik bilden den Kern dieses Unterrichts.

PITANJA I ODGOVORI

ŠTO SVE ČITATELJI PITAJU —
PREGRŠT KRAĆIH ODGOVORA

I. O odgovorima općenito

U uvodnoj riječi prvom broju Jezika uredništvo je posebno naglasilo da su *Pitanja i odgovori* veoma važna rubrika u časopisu:

»No računajući s prijekim potrebama naših književnika, pisaca, učenjaka, novinara, glumaca, nastavnika osnovnih, srednjih i visokih škola kao i svih ostalih pismenih ljudi, Uredništvo će u ovom časopisu rado odgo-

varati na sva pitanja, koja mu se budu postavljala, imajući uvijek na umu, da je prvi i najvažniji zadatak našega časopisa, da pomaže onima, kojima je pomoć u jeziku potrebna. Tako će se uklanjati teškoće, koje se javljaju i kojih još uvijek ima dosta.«

I zaista, u prvim godištimata ta je rubrika bila obilna člancima: 16 u prvom, 17 u drugom, a onda polako sve manje i manje pa je bilo godišta s po jednim člankom (13, 14, 15, 23, 24), a dva su bila bez te rubrike (19. i 22). Nije to stoga što pitanja ne bi bilo, nego malo s nemara, a više što je za odgovor

na svako pitanje teško naći suradnike. Časopis Jezik nema ni jednoga urednika kojemu bi to bilo osnovno zanimanje, nego je to svima sporedan posao pa urednici ne mogu sami odgovoriti na sva pitanja, a suradnici katkada ne izvrše preuzetu obvezu. Već smo jednom rekli da na sva pitanja i nije lako odgovoriti. Za neke odgovore problem treba tek proučiti, a to često traži skupljanje primjera. U tome skupljanju vrijeme prolazi, a s vremenom dolazi i zaborav. I tako neka pitanja ostaju bez odgovora.

Uredništvo obećava da će odsad u odgovaranju biti revnije pa gdje suradnici ne odgovore, nastojat će ono. Dakako, ovo obećanje odnosi se na pitanja s punom adresom, a uredništvo će u članak staviti samo početna slova, kako je to i dosad bio običaj.

Da bismo nadoknadili neke dosadašnje propuste, evo u ovom članku pregršt kraćih odgovora na pitanja postavljena posljednjih nekoliko godina. Ona pitanja koja traže opširniji odgovor ili posebna ispitivanja, povjericili smo suradnicima pa ćemo odgovore objavljivati kako budu stizali.

2. Dotaći ili dotaknuti

I. V. iz Zagreba piše:

»Ima skoro puna godina dana što kanim pitati za neke riječi, ali uvijek to odgađam u uvjerenju da će to i drugi pitati. Vidim međutim da sam u zabludi pa se koristim ovom prilikom da priupitam što je ispravnije: *dotaći* ili *dotaknuti*, *istaći* ili *istaknuti*, *potaći* ili *potaknuti*?«

To je pitanje opravdano osnovnim osjećajem da za jedan pojam treba jedna riječ. Kad postoje dvije s potpuno istim značenjem, odmah se javlja sumnja nije li jedna pravilna, a druga nepravilna ili bar od dvije dobre jedna bolja ili ispravnija, kako čitatelj oprezno kaže.

Neki lingvisti daju prednost likovima na -nuti (*dotaknuti*, *istaknuti*, *potaknuti*...), ima i nekih razloga za to, no ja bih rekao da su oni tako neznatni, da su oba lika s podjednakom vrijednošću pa se mirno može prepustiti praksi i budućnosti da one razriješe ovo dvojstvo.

3. Novinstvo, tisak i štampa

M. I. student iz Zagreba, piše:

»Iako nisam lingvist po struci, u posljednje vrijeme redovito kupujem vaš časopis u kojem se mogu naći mnoge zanimljivosti i za nas laike. Molio bih vas da mi date jedno objašnjenje, ako niste već o tome pisali. Naime, zanima me odnos riječi 'štampa', 'tisak' i 'novinstvo'. Nedavno se riječ 'novinstvo' uvriježila u novinama, na radiju i televiziji, ali je u posljednje vrijeme potpuno istisnuta od riječi 'štampa'. Meni se čini da je 'novinstvo' dobra stara riječ, jer ne samo što je naša, nego je i preciznija od riječi 'štampa'. Riječ 'novinstvo' naime obuhvaća samo novinarski dio posla dok se 'štampa' može shvatiti i u novinarskom i u tehničkom smislu. Za tehnički dio posla odgovarala bi po mom mišljenju riječ 'tisak'«.

Iako M. I. kaže da je laik, ipak dobro sluti u kojem smjeru valja tražiti rješenje ovoga problema.

Dok nije bilo radija ni televizije, novinar je bio samo onaj koji je radio u novinama. Pojavom radija i televizije riječ je novinar proširena i na njihove profesionalne suradnike, ali riječ novinstvo još uvijek znači 'sve novine' i 'novinski posao'. Ali kad je već potrebno da se značenje proširi, lakše će ga proširiti riječ novinstvo, nego tisak ili štampa. Izraz *konferencija za tisak* (*štampu*) ostaje uzak i svakako je bolje *konferencija za novinstvo*, odnosno *konferencija za novinare*.

Pridjev *novinski* već je proširio svoje značenje jer ne znači samo 'koji se odnosi na novine' nego i na novine 'novosti' jer u vezi *novinska agencija* ima šire značenje. Te agencije nisu samo za novine, nego i za radio i televiziju.

Riječi *štampa* i *tisak* u svemu su sinonimi jer znače:

1. način umnožavanja tekstova pomoću složenih slova,
2. opći naziv za dnevne i periodične listove.

Štampa je tudica (germansko-talijanskoga podrijetla), a *tisak* je domaća riječ. Slabija joj je strana što riječ *tiskati* i *tiskanje* imaju

prošireno i osnovno, neterminološko značenje. Pa ipak, kad je postavljeno pitanje, valja reći da našoj riječi ipak treba davati prednost jer ima brojniju porodicu:

štampa — *tisak*

štampati — *tiskati*

štampanje — *tiskanje*

štamparija — *tiskara*

štampara — *tiskarna, tiskarnica, tiskarija*

štamparstvo — *tiskarstvo*

— *tiskovina, tiskotina, tiskovni, tiskopis, otisak, pretisak, bakrotisak, brzotisak, drvotisak, dubotisak, fototisak, galvanotisak, kame-notisak, sitotisak, svjetlotisak, prvotisak.*

4. O novom pravopisu

M. I. ujedno nas moli da dademo i obavijest kako teče rad na novom pravopisu.

Kratku obavijest donijeli smo u prošlom dvobroju i zasad nema posebnih novosti, osim da je rad pri kraju. Valja i dalje strpljivo čekati dok se ne pojavi.

5. Dogadaj i doživljaj

J. T. iz Rijeke moli da objasnimo razliku između riječi *dogadaj*, *doživljaj*, *zbivanje*, i *desiti*.

»U sredstvima javnog priopćavanja svakodnevno čujemo ili pročitatmo izraz, pojam *dogadaj* kad je riječ o sastanku, skupštini, predstavi ili izložbi, a ne samo kad je riječ o poplavi, potresu ili slično. Davno sam čuo od nekog profesora da se pojam *dogadaj* upotrebljava onda kad je riječ o pojavi izazvanoj višom silom, a pojam *doživljaj* kad je riječ o zbivanjima pod utjecajem čovjekova (svjesnog) djelovanja.«

Pitanje već daje osnovno razlikovanje prvih dviju riječi. *Dogadaj* je ono što se dogodilo, bilo da je uzrokovano višom silom, bilo svjesnim ili nesvjesnim postupcima čovjeka, a *doživljaj* je čovjekovo prihvaćanje stvarnosti pa prema tome i događaja. U Filozofijskom rječniku V. Filipovića i suradnika (MH, Zagreb, 1965) za *doživljaj* se, među ostalim kaže:

»Obuhvaća i 'unutrašnja' stanja, kao čuvstva i raspoloženja (doživljaj tuge), i svjesne odnose prema okolini (realnom, vanjskom svijetu), bilo da se ti odnosi shvaćaju kao subjektivne aktivnosti (doživljaj gledanja) bilo kao odrazi u svijesti (doživljaj boje)!«

Kad se za sastanak, skupštinu, predstavu, izložbu ili slično kaže da je događaj, onda to znači da sastanak (skupština...) nije bio jedan u nizu istih ili sličnih, rutinskih, nego važan, koji se posebno izdvaja po svojem značenju.

Glagol *desiti* se ne pripada nizu *dogadaj*, *doživljaj*, *zbivanje*, ali je jasno što je čitatelj htio pitati. Taj glagol ide u semantičku sferu prijašnjih riječi, samo što on nema glagolske imenice, ali je ima njegov imperfektivni parnjak: *dešavanje*. Sad je niz potpun: *dogadaj*-*doživljaj*-*zbivanje*-*dešavanje*.

Budući da se riječ *doživljaj* svojim posebnim značenjem jasno izdvaja iz ove skupine, imenice *dogadaj*-*zbivanje*-*dešavanje* veoma su bliske po značenju, ali s određenim razlikama ili stilskim vrijednostima.

Dogadaj je naziv za ono što se dogodilo shvaćeno kao cjelina.

Riječi *zbivanje* i *dešavanje* prave su glagolske imenice koje imaju obilježje glagolskoga vida jer označuju trajanje. *Zbivanje* je stilski neobilježena riječ, a *dešavanje* blago obilježena kao rjeđa riječ.

Dakako, bilo bi zanimljivo dobiti odgovor o odnosu značenja i stilskih vrijednosti niza *dogoditi se* — *zbiti se* — *desiti se*, *dogadati se* — *zbiti se* — *dešavati se*, ali to možemo ostaviti za drugu priliku. I. Krile pokazao nam je način na koji se to može uspješno rješavati (v. Jezik XXIII, br. 5, XXVI, br. 4 i 5) pa se možda nađe koji manje zaposlen suradnik koji će se prihvatiti ovoga problema.

6. Što i šta

Isti čitatelj koji je postavio prethodno pitanje piše:

»U uglednom časopisu pročitao sam ovakav sastav pitanja: 'Što je to šta vas navodi...?' Prema tome bi se moglo zaključiti da pored 'štokavaca' postoje i 'štakavci'«.

Kolebanje između *što* i *šta* veoma je često jer je *šta* kao upitna zamjenica u razgovornom jeziku veoma česta pa odatle prodire i u književni. Tomo Maretić našao ju je i u Karadžićevim tekstovima pa ju je unio i u svoju gramatiku usporedno sa *što*, ali se u hrvatskom književnom jeziku *šta* u nominativu ne smatra standardnim likom pa je u novijim gramatikama među zamjenicama nema (Brabec-Hraste-Živković, Težak-Babić, Priručna gramatika).

M. Stevanović u knjizi *Savremeni srpsko-hrvatski jezik*, I, Beograd, 1964, na nekoliko mjesta kaže da hrvatski pisci upotrebljavaju samo *što*: »... novijim hrvatskim piscima, u kojih je ovaj oblik skoro uopšten« (str. 280), »Ipak se može reći da je u pretežne većine hrvatskih pisaca upotreba ove zamenice u obliku *što* i u upitnom značenju zajednička osobina njihova stila. I to je sasvim u skladu s opštom tendencijom našeg književnog jezika na toj strani da se u njemu, po književnoj tradiciji, čuvaju starije jezičke osobine.« (Str. 282.) Ali u nastojanju da uopći svoju tezu po kojoj »izlazi da se u savremenom srpskohrvatskom jeziku kao celini ova zamenica u upitnom i zavisno-upitnom značenju upotrebljava pretežno u obliku *šta*« (282), on nastoji dokazati da i u hrvatskih pisaca u tim značenjima dolazi *šta*. Navodi nekoliko potvrda J. Ivakića, M. Božića (»koji je po rođenju čakavac«!), S. Kranjčevića, Stj. Krešića i Lj. Jonkea, a mi bismo mogli dodati i D. Tadijanovića i druge, ali ipak to nisu pravi dokazi. I sam Stevanović za Ivakića ističe da je Vinkovčanin, a to znači da time i tumači zašto je kod njega češće upitno *šta*. Slavonci zbog jakoga dijalektanog utjecaja mogu češće upotrijebiti *šta*, pogotovu stariji, jer tada norma nije bila još tako jasna. A *što* je još važnije, veoma je vjerojatno da ti primjeri nisu stilski neutralni, kao *što* nisu primjeri M. Božića. Stevanović ne daje dovoljno širok kontekst, ali već iz onoga *što* daje, može se posumnjati da su to stilski neutralni primjeri. Kad se otvore *Kurlani*, knjiga iz koje su primjeri uzeti, onda se vidi da su svi iz dijaloga *Kurlana* gornjih i donjih:

— *Ajd, šta ti znaš!* — *dočeka stari Mrko.*

— *A šta će bit' od naše Strmenduše, majko naša božja?* — *zakuka stara Kata.*

... *ruga mu se Filip.* — *Nakusat češ se mesa, posli'! Šta te briga!*

— *Aj, Mrko, a šta ti radiš, dabogda se ne naradio. Magare mi puštaš u vinograd. A!?* — *poče Silvestar.*

U piščeju jeziku na prvih dvadeset strana tri puta je *što*, *šta* nijedanput, a *što* upotrebljavaju Perka i Gara.

A stilski se obilježeni primjeri ne smiju navoditi kao stilski neutralni.

Da je u hrvatskom književnom jeziku standardno samo *što*, pokazuju novine koje imaju općenito *što* jer je u njima prilika za nestandardnu, tj. stilski obilježenu upotrebu zamjenice *šta* veoma rijetka.

Dakako, ni u hrvatskom književnom jeziku nije sve to bez ikakva problema kao *što* se vidi iz članka M. Stojkovića u časopisu *Hrvatski jezik*.

Ne ulazeći dalje u tu problematiku, može se pretpostaviti da je autor navedene rečenice možda drugi put upotrijebio *šta* da izbjegne ponavljanje. A sam je oblikovao rečenicu koja se ponavlja. Zar nije to isto mogao reći jednostavnije: *Što o vas navodi...*, ili: *Što vas zapravo navodi...*

7. Duže ili dulje vrijeme

Prethodna dva pitanja postavljena su prije nekoliko godina, pa iako dosad nismo na njih odgovorili, čitatelj J. T. nije izgubio strpljenje, nego nam je ovih dana (u prosincu 1979) poslao drugo pismo u kojem piše:

»Već pet godina pretplaćen sam na *Jezič*, prateći tako sve rasprave, komentare i novine. Nisam stručnjak za jezik, već pitanja s ovog područja pratim amaterski, ali s interesom.

Smatram da je jezik, kao sredstvo sporazumijevanja, živa materija, pa, iako polagano, neke novine mora prihvaćati, a neke nesu-remene, neadekvatne i nakaradne, teške izraze odbacivati, zamjenjivati, iako su uvriježeni u našem svakodnevnom izražavanju. Izenadim se svaki put kad u sredstvima javnog priopćavanja pročitam ili čujem spikera ili urednika kad čitaju priloge, vijesti. Kakvi su to izrazi? Ja ih kao laik primje-

čujem, a oni se kao stručnjaci, interpretatori njima služe u javnom komuniciranju... Navodim samo neke primjere.«

I sad čitatelj postavlja pet novih pitanja. Mislili smo na njih odgovoriti poštomi, ali kad već na većinu odgovaramo javno, odgovorit ćemo i na ova (ovdje i u iduće četiri točke).

Čitatelj je zapazio izraz *duže vrijeme* pa kaže:

»Vrijeme kao vremenski pojam može biti dulje, za razliku od geografskog pojma dužine (metri, kilometri).«

Komparativi *dulji* i *duži* pravi su sinonimi, istoznačnice. U našim gramatikama navode se oba ravnopravno, bez ikakva ograničenja. Ako vrijeme može biti *dulje*, može i *duže*. Čitatelja je vjerojatno na kriv zaključak navela razlika između imenica *dužina* i *duljina* jer te dvije riječi u geometriji nisu istoznačnice. (O toj smo razlici pisali u 11. godištu Jezika.)

8. Pada li kiša ili samo kiši?

Čitatelj se zaustavio na izrazu *pada kiša* pa kaže:

»Voda pada iz oblaka, pa je za taj pojam sasvim dovoljan izraz *kiši*. Zašto bi padala?«

Da kiša u hrvatskom jeziku pada, mislim da nije potrebno posebno dokazivati. Ima za to dovoljno potvrda. No čitatelj zna da postoji i sam glagol *kiši* pa misli da je to dovoljno i bolje. Tako bi i moglo biti kad ne bi postojala mala razlika između obaju izraza. Standardno je *pada kiša*, a *kiši* stilski je blago obilježeno kao hirani, pjesnički izraz. Jednako je tako i između *pada snijeg* i *snijehi*.

Osnovni je zahtjev suvremene stilistike, a možemo reći i jezične kulture uopće, da riječi i izraze treba upotrebljavati u skladu s njihovim stilskim vrijednostima i s karakterom djela u kojem se nalaze. To drugim riječima znači da nema dobrih i loših, pravilnih i nepravilnih riječi i izraza, nego da ima dobrih i loših, pravilnih i nepravilnih upotreba, slabih, slabijih, dobrih, boljih i najboljih izbora iz cjelokupnog rječničkog blaga našega jezika.

Ta se misao sve više ponavlja — na 17. str. ovoga godišta Jezika izrekao ju je i B. Finka — pa polako prodire i u šire krugove. Ako se kome čini teško prihvatljivom, preporučujemo mu da u broju 3—4 23. godišta Jezika pročita članak R. Katičića *Jezična kultura*. (Toga broja imamo još u dovoljnim količinama.)

9. Može li se život izgubiti?

Čitatelj je zapazio rečenicu *U nesreći je izgubilo živote*... pa kaže:

»Netko je poginuo, usmrćen, umro, a izgubiti se može novčanik, sat, nalivpero i drugo. Isto vrijedi za pojam *U ruševinama je našlo smrt*...«.

Glagol *izgubiti* sa svojim značenjima u Akademijinu rječniku obuhvaća devet stupaca, a iz potvrda se vidi da se može izgubiti i što konkretno i apstraktno, a s. v. *život*, koji ima 22 stupca, vidi se život može dati, darovati, dovršiti, imati... pa i izgubiti. Život može čak visjeti i o koncu, pa zašto se ne bi mogao i izgubiti. Tako se i smrt može naći. U jeziku ne vrijedi formalna logika jer on ima svoju, pogotovu u idiomatskim izrazima, frazemima.

Dakako, stilski ne bi bilo dobro kad bi se život samo gubio, a smrt nalazila jer za pojam umiranja imamo na izbor mnoštvo različitih izraza, već prema stilskim potrebama: umrijeti, preminuti, skončati, izdahnuti, ugasiti se, preseliti se u vječnost, otići na drugi svijet, otići Bogu na istinu, sklopiti oči, usnuti vječni san, podleći ranama, skiknuti, odapeti, otegnuti papke...

10. O enklitichnom nj

Čitatelj navodi primjere bez približih podataka: *stavió na nj*, *zanimanje za nj*, *vrućali se u nj* pa odlučno pita:

»Mogu li nakaradnije izgledati i zvučati rečenice u kojima je dio teksta ovako napisan? To probija i uho i oko.«

Može se sa sigurnošću reći da ta oštra osuda upotrebe enklitichnoga *nj* dolazi zbog nedovoljnoga poznavanja našega jezika. Taj se lik navodi u svim našim gramatikama, upotrebljava se u svim stilovima našega je-

zika, često ga nalazimo i na stranicama našega časopisa, da i ne govorimo o djelima naših književnika. Obilje potvrda lako je naći. Upravo čitam *Svijet ili dvije polovice*, filozofsko-pjesničke crtice Veselka Koromana, književnika koji piše zaista biranim i kristalno čistim jezikom, i u toj knjižici nalazim više puta vezu za *nj*: *Nepodnošljivi su za nj vječiti potresi, lutanja, smrti.* (49) — *Kad bi tako nepotpun znao uraditi sve kako treba — za nj bi ovaj svijet bio još zamršeniji.* (65)

Preporučujemo čitatelju da toj pojedinosti hrvatskoga književnoga jezika obrati veću pozornost pa će ubrzo steći dobar jezični osjećaj i spoznati koliko je imao pravo u svojoj oštroj osudi.

11. Sipati — lijevati

Često čitatelj čuje: *sipajte mi vino, vodu* pa upozorava:

»Mnogima nije jasan pojam tekućeg i sipkog. Tekućine se lijevaju, a sipa se ono što je sipko.«

Čitatelj dobro razlikuje ta dva pojma i s pravom prigovara onima koji i tekućinu *sipaju*. U jeziku se na taj problem već osvrnuo S. Težak u članku *Tri bliskoiznačence: sipati, lijevati, točiti* (god. 22, str. 152. i 153), ali kako mnogi i dalje sipaju vino u čaše, a vodu u vino, neće biti zgorega što ovo upozorenje ponavljamo.

12. Svoj i njegov

Čitatelju M. M. iz Splita jezik je i književnost struka, a ipak nam je postavio nekoliko pitanja (na koja smo odgovorili u prošlim brojevima), ne zato što možda i sam ne bi mogao na njih odgovoriti, nego što želi da se o nekim problemima javno govori. Sada nam nudi nov problem:

»Ovdje Vam dodajem nov jezični problem, o kojem također možete pisati u jeziku. Mislim da je zanimljiv. U Evanđelju, gl. 1. sv. Ivana stoji: *In propria venit, et sui eum non receperunt.* Karadžić je to preveo: *K svojim dođe, i svoji ga ne primiše.* Tako imaju u svojim prijevodima Sv. pisma i prijašnji naši prevodioci (Zagoda, Šarić i dr.). Rupčić ima: *Dođe k svojim, a njegovi ga ne pri-*

miše. 'Biblija' (izd. Stvarnosti, Zagreb, 1968) ima što i Rupčić: *K svojim dođe, ali ga njegovi ne primiše.* Zašto biste se Vi tu opredijelili: za *svoji*, ili za *njegovi*?«.

Mogli bismo dodati da tako imaju i Duda-Fučak u svojem prijevodu Novoga zavjeta, ali ja bih se ipak opredijelio za starije prevoditelje. Istina je da u gramatikama nalazimo pravilo da *svoj* označuje pripadanje subjektu i da je u prvoj rečenici subjekt *on* i da je tu *svoj* upotrebljeno u skladu s tim pravilom. U drugoj je rečenici subjekt *oni*, a zamjenica *svoji* odnosi se na onoga tko je došao, pa neki misle da bi se ogriješili o gramatiku ako bi ostavili *svoji*.

Kad bi tako i bilo, postavlja se ozbiljno pitanje treba li ovdje poslušati gramatiku ili ostaviti onako kako je prevedeno u starijim prijevodima gdje su se manje obzirali na pisanu gramatiku, a više na dobar jezični osjećaj pa su često našli lijep i stilski veoma izražajan izričaj. Osnovna je misao:

On je došao istima koji ga nisu primili pa je to očiti iz prijevoda:

K svojim dođe i svoji ga ne primiše, nego

K svojim dođe, ali ga njegovi ne primiše.

Čitatelj posebno dodaje:

»Možda bi još najpravičniji prijevod bio: *K svojim dođe i oni ga ne primiše.* Međutim, nitko nema takva prijevoda.«

Taj je prijevod stilski bolji s obzirom na istoću onih kojima dođe i koji ga ne primiše, ali s druge strane zatire naglašenost *sui eum* u drugoj rečenici.

Kad se dakle traži jasan odgovor, može se pretpostaviti da će se svaki dobar stilist opredijeliti za prvi prijevod ako se zanemare pravila pisanih gramatika. Time ne kazujem da ne treba poštovati gramatička pravila, nego da se ne oslanjamo samo na pisane gramatike jer ne mogu biti iscrpne, a mogu imati, i imaju, i nedostataka, nego na gramatiku u jeziku, a to znači da pitanje treba bolje proučiti kad što postane ozbiljan problem. A već su dosadašnja proučavanja pokazala da *svoj* ima i značenje 'vlastit, rođeni' pa je prema tome *svoji* u drugoj rečenici upotrijebljeno u tom značenju. Kako je ta

nijansa veoma blaga, mnogima je ostala neprimjetljiva, a stručna im literatura očito nije bila poznata. Tko se želi potanje time pozabaviti, mnogo korisnog može naći u članku Z. Vincea, O nekim pitanjima upotrebe zamjenice svoj, Prilozi VIII kongresu jugoslavenskih slavista, HFD, Zagreb, 1977, str. 163—181. i u literaturi navedenoj u tom članku. No ni time nije sve rečeno jer primjeri pokazuju da će o tome trebati još govoriti.

13. Naglasak na dvoglasničkom ije (dijéte)

Autor prethodnog pitanja nudi nam još jedno:

»Evo Vam još jednog jezičnog 'problema'. Prof. Hamm u svojoj 'Kratkoj gramatici...' ima na str. 105. (a i drugdje) dijéte itd. To je likvidiranje dosadašnjeg štokavskog naglasaka (dijéte), a preuzimanje ekavskog i čakavskog. Dakle, prilična novost, pa je čudnovato da se Jezik još nije time pozabavio«.

Budući da se sada i u Jeziku često bilježe naglasci kao što to čini prof. Hamm, valja odgovoriti na ovo pitanje.

Časopis se Jezik time već pozabavio, i ne samo jedanput. Kad je izašla Hammova gramatika, u Jeziku ju je (u XV. godištu) prikazao V. Anić i osvrnuo se i na takvo bilježenje naglasaka: »Taj je akcent potpuno opravdan kao priznanje činjeničnog stanja u urbanom izgovoru, ali...« I sad V. Anić iznosi neke probleme i dileme. Njih je otklonio D. Brozović u opširnom i temeljito obrazloženu članku *O ortoepskoj vrijednosti dugog i produženog ijekavskog jata*. Taj je članak objavljen u tri dijela, Jezik, XX, 65—74, 106—118 i 142—149. Pitač ili tada nije bio čitatelj Jezika ili nije čitao taj članak. Brozović piše veoma stručno, ali opet svakomu razumljivo. A taj članak treba pročitati jer je Brozović njime riješio stogodišnju napetost između hrvatske upotrebne i kodifikacijske norme, tako da nije pretjerano reći da taj članak ide u izabranu skupinu članaka objavljenih u Jeziku koji se s pravom mogu smatrati temeljnima i povijesnima. (Usput napominjemo da se to godište Jezika može još kupiti.)

Može se reći da su Brozovićevo shvaćanje gotovo općenito prihvatili ne samo lingvisti u SR Hrvatskoj, nego i mnogi iz SR BiH. Istina, mi smo u Jeziku, XXII, 111—117, objavili članak S. Pavešića, koji jednim dijelom Brozovićevo rješenje dovodi u pitanje, a taj smo članak ostavili bez odgovora i bez napomene. Očekivali smo da će se javiti sam Brozović, ali nije. Kako je S. Pavešić bio jedan od autora u Priručnoj gramatici hrvatskoga književnog jezika, vjerojatno je pod njegovim utjecajem u njoj ostavljen stariji način bilježenja pa to može izazvati zabunu. Međutim, iako bi odgovor možda i trebao, bar zbog nekih čitatelja, ipak nije bitan ni hitan, jer tko pažljivo pročita oba članka, osnovno će mu biti jasno pa i bilježenje naglasaka tipa *cijênjen, cvijêt, sijêno*. Ono ne narušava naša opća naglasna pravila jer se tu dugosilazni naglasak ne nalazi na drugom slogu, nego na prvom. U takvim riječima i ne označuje glas, nego je samo pravopisni znak, kao i u *dijéte, cijéna*... Označuje samo izgovor: da je tu pravopisno *ije* dvoglasničko dugo je.

14. Doći do...

Čitatelj Z. J. iz Zagreba predlaže da pišemo o tri problema: o izrazima s glagolom *doći do...*, o upotrebi pridjeva *bazičan* i o imenici *šampon*.

O prvom problemu kaže:

»Napišite koju o posvemašnjoj pošasti što je nadvladala ono malo pismenih (bar prema podacima iz sociološke studije dra Županova), a ogleda se u 'biserima' i ove vrste: 'došlo je do rata, došlo je do ljubavi, došlo je do prometne nezgode (ili nesreće), došlo je do prekida razgovora, došlo je do... ovoga ili onoga' (a meni je *došlo do povraćanja* od tih silnih i silovitih 'dolazaka'«.

Mislim da je to zasad dovoljno upozorenje jer ako i ne kažemo da je *doći do nesreće* pogrešno, ipak se moramo složiti s čitateljem da je sa stilskoga gledišta veoma česta upotreba izraza *doći do...* slab izbor, a gotovu kad potiskuje druge, preciznije izraze.

15. *Bazičan*

I o upotrebi pridjeva *bazičan* čitatelj jasno kaže što misli:

»Pišite o pogrešnoj uporabi stranih riječi zbog našeg neznanja i primitivizma (volimo se busati i dičiti svojim 'općim znanjem, kulturom'!). Evo dvaju primjera, vrlo čestih riječi u sredstvima javna priopćavanja: *bazičan* (*bazični*) (= lužnat, bar me tako naučiše u Klasičnoj gimnaziji) sa značenjem *osnovan*, *-vni*, *temeljan*, *-ljni*, *značajan*, *-jni* (a u nas je sve značajno, počevši od bilo kojeg sastanka do bilo koje odluke bilo kojega seoskoga nogometnog kluba) sa značenjem *važan*, *značenjski*, iako je pridjev od riječi *značaj* (umjesto koje ponajčešće rabimo grčku riječ karakter, što će reći da su nam svi ti sastanci i odluke *karakterni* i *karakterne*).«

Opet je gotovo potpun odgovor sadržan u prijedlogu pa nam ne preostaje drugo nego da pisce potaknemo da svjesnije biraju između jezičnih mogućnosti.

Valja samo upozoriti da pridjev *značenjski* nije od *značaj*, nego od *značenje* i znači 'koji se odnosi na značenje'. Od glagolskih imenica na *-nje* nije običaj da se tvore pridjevi, ali je ovaj potreban, prvenstveno lingvistima, jer inače moraju upotrebljavati tuđicu *semantički*, što ne bi bilo loše kad se mora, nego zato što *semantički* ima šire značenje.

16. O šamponu i uređivanju Jezika

Kao treći problem čitatelj nam predlaže da pišemo o stranim riječima: »Ne bi bilo z gorega kad biste prozborili pokoju i o postanku pojedinih stranih riječi što su sastavnice hrvatskoga za koje uopće nemamo svoju domaću riječ... (primjerice šampon, riječ što nam iz engleskoga stiže, a podrijetla je bengalskoga — *čampo* je bengalski glagol, a znači 'trljati'...).«

O tuđicama smo mnogo pisali — dovoljno je pogledati Bibliografiju Jezika, pododjel Strane riječi — ali taj problem imamo stalno na pameti, prvenstveno anglizme, jer danas silovito i nametljivo prodiru u naš jezik. Zamolili smo odavno prof. R. Filipovića da se sustavno i stalno osvrće u Jeziku na an-

glizme, on nam je obećao da hoće pa se nadamo da će svoje obećanje i ostvariti i da će progovoriti i o onim anglizmima za koje ne samo da nemamo dobrih zamjena, nego i za koje ih i ne treba tražiti.

Čitatelj nam na kraju pisma pomalo »trlja (i pere) glavu«: »Možda sve što rekoh i nije sasma točno, možda je i nedorečeno, ali baš zato Jezik nam treba tumačiti, objašnjavati, učiti nas, pomagati nam da lakše osvojimo 'standardni govor' oliti književni jezik (uza sve poštovanje što ga gajim prema misli i riječi Ive Škarića izrečenim za 'govor organski').«

Ako se budem osjećao sposobnime i ja ću napisati štogod za koju od novih rubrika (iako radije učim sebe). I još nešto: i vrijeme je za promjenu uređivačke koncepcije, jer mi se čini da se Jezik previše obraća 'sam sebi', a premalo 'običnim smrtnicima'.«

Znamo mi gdje su naši nedostaci, ali ne smijemo zanemariti ni znanstvenu stranu, ona nas sve vuče naprijed. Uz to nas redovito sufinancira samoupravna interesna zajednica za znanost pa dodijeljeni iznos moramo opravdati znanstvenim dijelom Jezika. Samoupravne interesne zajednice za kulturu, kojima zapravo pripadamo, financiraju nas malo i povremeno. K svemu tomu treba još dodati da je teško naći dovoljno lingvista koji bi htjeli pisati popularno. U lingvističkim se krugovima popularno pisanje baš ne cijeni mnogo, što nije u redu, ali i sami dobro osjećamo da je veoma ugodno uvući se u strogo znanstvenu ljušturu, pogotovu u lingvistici. Ipak se trudimo koliko možemo. Uveli smo i nove, popularne rubrike, a i ovi odgovori i obećanje da ćemo pojačati ovu rubriku dio su toga nastojanja.

17. Točka na kalendarima

M. M. iz Delnica moli da nešto napišemo »o točki iza tekućeg broja godine. Naime u svim našim kalendarima piše 1979 g. bez točke (kao u njemačkom).«

S točkom iza rednih brojeva zaista ima problema jer razni pravopisi imaju različite odredbe, ali iza rednih brojeva kad su pisani arapskim brojkama, a iza njih ne dolazi koji drugi pravopisni znak, točka se piše po pra-

vilima svih naših pravopisa. A i važno je da se piše jer ona nije puki pravopisni znak, nego nam kazuje kako koji broj pisan brojkama treba čitati:

79 = sedamdeset devet,

79. = sedamdeset deveti.

Zbog toga je treba pisati i iza oznake godine, dakle: 1979. g., 1980. g.

Dok ovo pišem (potkraj prosinca 1979.) preda mnom je više kalendara nove godine pa na nekima stoji

1980. ili samo 80.

Tako je npr. na lijepom kalendaru Večernjeg lista. Na mnogima samo

1980 ili 80

a na zgradama zagrebačke Name na početku Ilice i na Kvaternikovu trgu (vjerojatno i na drugima) trepće

SRETNA 80

bez točke.

Istina, na kalendarima je kontekst jasan pa se i bez točke zna da 1980 znači *tisuću devet stotina i osamdesete*. Tu točka nije prijeko potrebna, ali kako sastavljači kalendara nisu na to mislili, nego točku nisu stavili iz neznanja ili iz pomodnih razloga (»jer i drugi tako pišu«, i Nijemci, kako napominje čitatelj), preporučujemo im da je na kalendare za 1981. stave jer treba nastojati da se poštuje ono u čemu nema niti treba biti kolebanja.

A Nama nama kad već želi

SRETNA 80

trebala je staviti točku i zato što je to kraj rečenice pa kad nije označen usklikom, trebao je biti točkom.

18. Sicilijanka ili siciljanka

Nečitljivo potpisan pretplatnik iz Zagreba piše:

»U tiskanim i govornim priopćenjima rabi se, odnosi se to samo na šahovsko područje, za jedno šahovsko otvorenje naziv *sicilijanka*.

U časopisu Kviz šahovska rubrika (uređuje M. Bertok) već duže vremena rabi riječ *siciljanka*.

Ako držite potrebnim to pitanje raspraviti, pišem vam ovo pa predlažem da odredite koji je naziv valjan.«

Teoretski bi moglo biti i *siciljanka*, ali kako se nije ostvario *Siciljanin*, nego *Sicilijanac*, normalno je *Sicilijanka*, a prema tome i *sicilijanka*. To je i jezična tradicija pa nema razloga da je sada narušavamo.

Pismo je od 26. ožujka 1979. i da provjerim da li je i sada tako, uzео sam Kviz od 12. 12. i vidio da se na str. 22. nalazi normalno *sicilijanka*. Drago nam je kad vidimo da briga za kulturu hrvatskoga književnog jezika nije samo briga uskoga kruga Jezika i njegovih čitatelja.

19. Koristiti priliku

D. M. iz Zagreba postavio nam je tri pitanja: o sintagmi *koristiti priliku*, o glagolu *plijeniti* i pridjevu *izuzetan*.

Pita je li ispravno *koristim ovu priliku* ili *koristim se ovom prilikom*?

Prilika se koristi veoma često pa se i to pitanje postavlja često i već je u Jeziku na njega odgovoreno (god. I, str. 60. i 61).

Jezični savjetnik S. Pavešića i suautora jasno kazuje:

»*koristiti* je neprelazan glagol i ne može se upotrebljavati s objektom u akuzativu u značenju: iskorišćavati, koristiti se, upotrebljavati (nije: koristiti iskustva i sl., već: koristiti se iskustvima i sl.). Ne valja ni izraz *koristiti priliku* bolje je: ovom prilikom, koristiti se ovom prilikom, upotrijebiti priliku.«

I u rječniku dviju Matica piše da je *koristiti koga*, što barbarizam, ali čini se da sva ta upozorenja malo pomažu jer se i dalje često *koristi prilika*. S. Pavešić bi rekao: kad norma nije uspjela promijeniti praksu, promijenimo normu. Ja bih rekao da to i treba učiniti, preciziravši da glagol *koristiti* s akuzativom ima drugo značenje: upotrebljavati, iskorištavati i da *koristiti priliku* nije gruba pogreška, ali da nipošto nije ni najbolji izbor. Kome je stalo do jezične kulture, ipak će paziti na izbor između glagola *koristiti se čime*, *upotrebljavati koga* ili što, *iskorištavati* i slično.

20. O plijenjenju slušatelja i gledatelja

»Već duže vrijeme mnogi naši kritičari (a i mnogi drugi) upotrebljavaju riječ *plijeniti*.

koja po mojem mišljenju ima posve drugo značenje nego u primjerima kao:

Plijenio je gledatelje svojom pojavom.

Plijenio je slušatelje svojim pjevanjem i slično.

Mislim da bi se o tome trebalo pisati i upozoriti na pogrešnu primjenu toga glagola, što je upavo ružno.«

Ako koga osvojimo, tada je naš, uhvaćen je, sapet, svezan, privezan, zarobljen je, zaplijenjen je, u konkretnom ili prenesenom značenju, pa glagoli zarobiti, (za)plijeniti imaju u našem jeziku preneseno značenje: privući, privezati u jakoj mjeri čiju pozornost, zanimanje, ovladati kime potpuno, općiniti ga, osvojiti, zanijeti i sl. Taj je prijenos značenja normalan i razumljiv, ali se slažemo s čitateljem da nije normalno ako se ne pazi kako se to značenje upotrebljava i u kojoj mjeri. Jer i dobar prijenos značenja nije dobar ako se stane upotrebljavati i širiti bez svake mjere potiskujući mnoge druge izričaje koji u pojedinim primjerima bolje označuju ono što se htjelo reći.

O tome je u Jeziku pisao S. Kovačević (god. XIV, str. 22.) i iznio zanimljiv razlog protiv glagola plijeniti u tom značenju:

»No nastaje neprilika kad taj glagol s takvim značenjem treba upotrijebiti u svršenom vidu. U tom slučaju nitko valjda ne bi kazao da je glumac 'zaplijenio' gledaoce, a pjevač slušaoce. Zato ostanimo kod glagola 'osvajati — osvojiti', 'zanositi — zanijeti', 'oduševljavati — oduševiti'«.

21. Kad je sve izuzetno

Čitatelj piše:

U zadnje je vrijeme česta upotreba riječi »izuzetno« kao da nema i drugih (osobito, posebno i dr.), npr.

izuzetan govornik
izuzetna proslava
izuzetan napor
izuzetno loše vrijeme
izuzetna pažnja itd.

Sigurno je da je i televizija i radio kao i dnevna štampa mnogo pridonijela čestoj upotrebi tih i sličnih riječi u našem govoru.«

Zaista nije dobro kad je sve izuzetno jer imamo i druge istoznačnice i bliskoznačnice:

izniman, izvanredan, izvrstan, odličan, blistav, neobičan, osobit, osebujan, poseban, dobar ...

Kad jedan izraz, pa bio i izuzetan, potisne deset drugih, tada njegova svježina i izražajnost prelazi u svoju suprotnost.

— *Est modus in rebus* — rekli bi stari Latini, a naš narod poslovicom: *Što je previše, nije ni s maslom dobro.*

22. Velelepan

M. S., nastavnik iz Zagreba osvrće se na tri riječi: *velelepan*, *prevazilaziti* i *prevashodno*.

O prvoj piše:

»U vrijeme održavanja festivala Split '79 u noćnoj emisiji Televizije Zagreb (7. srpnja) rečeno je da je to *velelepna* priredba. Istu sam riječ čuo i nekoliko dana ranije, samo što se radilo o *velelepnoj dvorani*. Kako tu riječ nisam našao ni u jednom rječniku hrvatskog književnog jezika, molim vas da mi je objasnite.«

Teško ju je i naći, prvo, dobarih rječnika hrvatskoga književnog jezika nemamo, a drugo, to i nije normalna riječ hrvatskoga književnog jezika. Ali problem jest da je nalazimo u jezičnim savjetnicima.

T. Maretić je ima u liku *velikolijepan* i kaže da je to iz ruskoga (*velikoljpnij*), »nepotrebno, kad imamo: *prelijep*, *prekrasan*.«

U Jezičnom savjetniku S. Pavešića i dr. za *velikolijepan* se kaže to isto i uspoređuje sa *velelijep*, gdje se navodi i *veleljepan*, kaže da je to crkvenoslavenski i nepotrebno »uz naše riječi: *veoma lijep*, *krasan*, *divan*, *prekrasan*.«

23. Prevazilaziti i prevashodno

»Isto vas molim da mi kažete imamo li mi u našem jeziku bolju riječ od riječi *prevazilaziti* (što slušam sve češće u emisijama radija i televizije iz zagrebačkih studija), te riječi *prevashodno*. Meni te riječi baš ne zvuče osobito. Možda se treba privikavati (za svaki slučaj).«

O glagolima *prevazići*, *prevazilaziti* već sam davno napisao članak *Čime ćemo prevazići prevazilaženje* (Vjesnik, 23. travnja 1966.) i rekao da riječi *prevazići*, *prevazilaziti* nisu u skladu sa štokavskim sustavom i

nambrojio zamjene kojima ih možemo zamijeniti. Bit će dobro da ih ovdje ponovim:

prijeći, prelaziti, prerasti, preživjeti, zastarjeti, zastarijevati, prevladati, prevladavati, svladati, svladavati,, ukloniti, uklanjati, otkloniti, nadilaziti, nadvisiti, nadvisivati, nadmašiti, premašiti, prevršiti, preseći, prekoračiti, proći, prelaziti okvire, ići preko granica.

Ni riječ *prevashodan* (*prevashodno, prevashoditi*) ne pripada ni standardnoj novostokavštini, a još manje hrvatskomu književnomu jeziku. Daljim je podrijetlom crkvenoslavenskim ili rusizmom (sl. прѣвѣшодѣнъ, rus. prevoshodnyj). U Poljančevu Rusko-hrvatskosrpskom rječniku nalazimo prijevode: *odličan, izvrstan; divan, sjajan; jači, nadmoćan*. Upotrebljava se i u značenju *pretežit, izrazit*.

24. Električki — električni

Lj. Z., knjižarka iz Rijeke, pita:

»U literaturi iz elektrotehnike nailazimo na dva termina: električki, električni. Što je pravilno?

Navodim primjere:

A.

1. J. Jureković: *Električki strojevi*, Zagreb, Školska knjiga, 1972.
2. L. M. Piotrovskij: *Električki strojevi*, Zagreb, Tehnička knjiga, 1974.

B.

1. V. Dabac: *Tehnički rječnik*, 2. dio, Zagreb, Tehnička knjiga, 1970: *električni stroj*.
2. V. Hartl: *Električni strojevi*, Zagreb, Školska knjiga, 1976.
3. *Tehnička enciklopedija*, sv. 4, Zagreb, Jugoslavenski leksikografski zavod, 1973: *električni strojevi*.

Molim vas da na ovo pitanje odgovorite u slijedećem broju vašeg časopisa. Zahvaljujem!»

Pitanje je zanimljivo, ali je odgovor jednostavan.

Od imenica na *-ika* odnosni (posvojni) pridjevi završavaju na *-ički*: *akustički, aritmetički, beletristički, botanički, fizički*... Od desetak odnosnih koji se kolebaju između *-ički* i *-ični* jedino je *električni* običnije nego *električki*. Ja bih rekao da ovdje običnije

znači i bolje jer je gotovo sve *električno*, a samo tu i tamo što *električko*.

Tko želi potanje objašnjenje ove pojave, može ga naći u radu *Sufiksalna tvorba pridjeva u suvremenom hrvatskom ili srpskom književnom jeziku*, Rad JAZU, 344, Zagreb, 1966, §§ 212 i 240—289.

25. *Aujeszkijeva bolest* ili *bolest Aujeszškoga*

Ž. Ž., sveučilišni profesor iz Zagreba, pita da li je pravilnije *Aujeszkijeva bolest* ili *bolest Aujeszškoga*.

Kaže da lektor daje prednost *bolest Aujeszškoga* pa želi znati je li lektor u pravu.

Mislimo da jest. Od prezimena koja završavaju na *-ski, -čki* i slična koja zvuče kao naši pridjevi i sklanjaju se kao pridjevi, normalno se ne tvore odnosni pridjevi, nego se upotrebljava posvojni genitiv.

26. *Nekoliko završnih riječi*

U posljednja četiri godišta časopisa odgovorili smo na dvanaest pitanja, a mnoga smo ostavili bez odgovora. Ovim smo nizom djelomice taj propust popravili, a na desetak će pitanja, nadajmo se, odgovoriti suradnici. Znamo da tu rubriku našega časopisa moramo pojačati jer se čitateljima u jezičnim problemima ne bi bilo lako snalaziti ni kad bismo imali dobre i pouzdane priručnike, a kamoli kad ih nemamo, a čini se da ih u skoro vrijeme i nećemo imati. Zato naš časopis ima još veće značenje nego što bi ga imao u drugim prilikama.

Ipak, savjetujemo čitateljima da prije nego što nam pišu kad se nađu u sumnji, provjere u priručnicima koje imaju i koji su im dostupni. O mnogim će pitanjima i u njima naći dobar odgovor. Tek ako ga ne nađu ili nisu sigurni u onaj koji nađu ili ako misle da je pojava vrijedna da se o njoj javno raspravlja, tek tada neka nam pišu. Ako su pak potpuno sigurni, a smatraju da je upozorenje potrebno, neka pišu i onima kojih se to tiče. Tek tako će jezična svijest i jezična kultura prožeti svakoga onoga koji se riječju služi javno.